

ARTHUR SCHOPENHAUER (1788. – 1860.)

SADRŽAJ

1. ŽIVOT I DJELA
2. SVIJET KAO PREDODŽBA
3. BIOLOŠKA FUNKCIJA POJMOVA I MOGUĆNOST METAFIZIKE
4. SVIJET KAO OČITOVANJE VOLJE ZA ŽIVOTOM
5. METAFIZIČKI PESIMIZAM
6. SCHOPENHAUEROVA ESTETSKA KONTEMPLACIJA
7. KREPOST I ODRICANJE: PUT SPASENJA
8. SCHOPENHAUER I METAFIZIČKI IDEALIZAM
9. SCHOPENHAUEROV UTJECAJ

1. ŽIVOT I DJELA

Rodio se u Danzigu kao sin veletrgovca i bankara, koji ga prisiljava da i on postane trgovac. Majka mu je bila spisateljica. Zarana je mnogo putovao stranim zemljama i tako upoznao život u novim sredinama. I kasnije je mnoge godine života proveo u Italiji. Međutim, kad mu je otac umro, Schopenhauer počinje studirati u Gottingenu filozofiju, povijest i prirodne znanosti. Zbog preosjetljive naravi dolazio je često u sukobe s ljudima, pa je najradije živio sam (mizantrop).

U svojoj je disertaciji Schopenhauer još jako pod Kantovim utjecajem. Iskustveni svijet je svijet fenomena: to je objekt za subjekt, to je svijet naših predodžaba. No sve su te naše predodžbe međusobno pravilno povezane i naša spoznaja ili znanost su upravo poznavanje tih relacija, to je »sistem spoznatih objekata«. Pravilnost tih relacija mora imati svoj dovoljan razlog, pa je zato opći princip koji upravlja našim spoznajama fenomena upravo princip dovoljnog razloga.

Schopenhauer najprije uzima Wolffovu formulaciju principa: »*nihil est sine ratione cur potius sit quam non sit*«, ali on ide dalje i pronalazi četiri glavne vrste objekata i (odnosno) četiri glavne vrste relacija ili povezanosti. Zato njegova doktorska radnja nosi naslov *Über die vierfache Wurzel des Satzes vom zureichenden Grunde*.

Prva vrsta predmeta ili predodžaba jesu naše intuitivne (zorne), empiričke i kompletne (potpune) predodžbe, a to su zapravo fizički objekti povezani kauzalno u prostoru i vremenu. Ta se povezanost, međutim, mora pripisati našem duhu koji organizira elementarne osjete apriornim formama: osjetnosti i prostora i vremena, i čistom formom kauzalnosti

koja je jedino forma razuma. A naša spoznaja tih objekata ravna se principom dovoljnog razloga koji je ovdje *principium rationis sufficientis fiendi*.

Druga vrsta objekata sastoji se od apstraktnih pojmova i relevantne forme relacije, a to je sud. Sud izriče spoznaju samo ako je istinit, a istina je »odnos suda prema nečemu različitome od njega što se može nazvati njegovim razlogom«. Sud je u svakom slučaju vođen principom dovoljnog razloga spoznavanja: *principium rationis sufficientis cognoscendi*.

Treća vrsta objekata sadrži apriorne intuicije formi izvanjskih i unutrašnjih osjetila, prostora i vremena. Zakon koji ravna te relacije je princip dovoljnog razloga bivovanja, *principium rationis sufficientis essendi*.

Četvrta vrsta objekata sadržava samo jedan član i to je subjekt obdaren voljom. Princip koji ravna našom spoznajom relacije između tog subjekta i njegova htijenja ili čina volje jest princip dovoljnog razloga djelovanja, *principium rationis sufficientis agendi*, ili drugim riječima princip motivacije. Čovjek djeluje prema motivima, a motivi po kojima on djeluje imaju svoj temelj ili razlog u njegovu karakteru. (To je karakterni determinizam).

Iz ovoga vidimo da je Schopenhauerova terminologija uglavnom Wolffova, ali njegov se stav temelji na Kantu: svijet je fenomenalan, objekt za subjekt. Tako se i princip dovoljnog razloga može primijeniti samo u fenomenalnom svijetu, ali ni u njemu ne uzetom kao cjelini, jer on ravna samo odnose među fenomenima. Zato za Schopenhauera nije moguć komzološki dokaz za Božju opstojnost.

2. SVIJET KAO PREDODŽBA

Schopenhauerovo je veliko djelo, opus magnum *Die Welt als Wille und Vorstellung*. To je ujedno i prva rečenica tog djela: »Svijet je moja predodžba«. Čitava se stvarnost svijeta sastoji u tome da bude objekt spoznaje nekog subjekta, kao što je i Berkeley rekao: »esse osjetnih predmeta je njegov *percipi*«.

Schopenhauer razlikuje dvije vrste predodžaba: intuitivne i apstraktne. Kad kaže da je svijet predodžba, onda misli na intuitivnu predodžbu (zor), tj. neki predmet postoji jedino u njegovu odnosu prema subjektu koji ga spoznaje.

Apstraktne predodžbe, a to su zapravo pojmovi, posjeduje samo čovjek, dok su intuitivne predodžbe čovjeku zajedničke sa životinjama. Uvjeti mogućnosti fenomenalnog svijeta jesu apriorne forme osjetilnosti, tj. vrijeme i prostor. Kako Schopenhauer misli, *razum* (Verstand) imaju i životinje te *principium rationis sufficientis fiendi* djeluje, na snazi je, i npr. kod psa - u njegova psića koji se zvao Butz - za kojeg također postoji svijet kauzalno povezanih stvari. No životinje nemaju *um* (Vernunft), a to je sposobnost apstraktnih pojmova (za

apstraktne pojmove). Pas također spoznaje predmete u prostoru i vremenu kao i konkretne kauzalne relacije, ali on ne može o tome apstraktno reflektirati. Zato pas ne može imati intuicije prostora i vremena u njima samima.

Ako je svijet moja predodžba, onda je i moje tijelo također predodžba jer je i ono vidljiv predmet. Kako, naime, Schopenhauer kaže, materija i shvaćanje su dva neodvojiva korelata koji opstojе jedino jedan za drugoga, i zato samo relativno, i to dvoje konstituira *svijet kao predodžbu*. To je upravo Kantova pojava (fenomen) i prema tome nešto drugotno. Stoga, svijet kao predodžba ili ideja sadržava oboje: onog koji opaža i ono što on opaža. Ta cjelina je, kako je Kant rekao, empirički realna, ali transcendentalno idealna.

Schopenhauer je smatrao da je on pravi Kantov nasljednik. No njegova je teorija pod jakim utjecajem drugog faktora. Uskoro nakon doktorske disertacije Schopenhauer je bio upoznat s indijskom filozofijom i zadržao zanimanje za nju do kraja života. Ako je svijet fenomenalan, što je onda *noumen*? Što je onda stvarnost koja se krije iza zastora Maya? I dok je teorija o svijetu kao predodžbi pod utjecajem Kanta, teorija o svijetu kao volji je njegova originalnost. Ali najprije recimo nešto o teoriji praktične funkcije pojmova.

3. BIOLOŠKA FUNKCIJA POJMOVA I MOGUĆNOST METAFIZIKE

Čovjek osim intuitivnih predodžaba posjeduje i apstraktne pojmove, koje oblikuje um, a pretpostavljaju iskustvo. No što je njihova funkcija? Schopenhauer kaže da im je prvotna funkcija praktična. »Velika korist od pojmova stoji u činjenici da se pomoću njih prvotni materijal spoznaje lakše nadgledava i sređuje.« Apstraktni su pojmovi u nekom smislu siromašni. Oni propuštaju mnogo toga kod pojedinih članova neke skupine. Ali oni su potrebni da bi komunikacija bila moguća. Najveća vrijednost racionalne ili apstraktne spoznaje leži u njezinoj komunikabilnosti i u mogućnosti da je zadržimo trajno. I upravo je zbog toga ona tako neprocjenjivo važna za praksu. Pojmovi su važni i na etičkom polju gdje se ravnamo načelima, a za načela su potrebni pojmovi.

No, Schopenhauer pokazuje također kako je ta praktična vrijednost pojmova u vezi s njegovom općom teorijom spoznavanja. Spoznaja je sluškinja volje ili spoznaja je u prvom redu instrument zadovoljenja fizičkih potreba, sluškinja tijela. Viši razvoj organizma povećava i potrebe pa je zato potrebna i viša spoznaja za njihovo zadovoljavanje. Tako se kod čovjeka javlja um koji ga osposobljava da pronalazi nove putove zadovoljenja svojih potreba, otkrivanja novih instrumenata itd.

Um, prema tome, ima u prvom redu biološku funkciju. Um se prvotno brine za ishranu i rađanje (propagaciju), za tjelesne potrebe pojedinca i vrste. I iz toga slijedi da je um nesposoban prodrijeti kroz veo fenomena do stvarnosti koja stoji iza njih. Pojam je praktički instrument, ali nije prikladan da ide preko fenomena do biti (esencije) koja leži pod tim

fenomenima, do stvari po sebi.

Kako onda može biti moguća metafizika? Premda je intelekt po svojoj naravi sluga volje, on se kod čovjeka može toliko razviti da dohvati objektivnost. Premda je čovjekov duh u prvom redu instrument zadovoljavanja tjelesnih potreba, on može razviti neki višak energije koja ga barem privremeno oslobađa od služenja toj želji. Čovjek onda postaje nezainteresirani gledatelj: on može prihvatiti kontemplativni stav, kao u estetskoj kontemplaciji i u filozofiji. Za Schopenhauera je metafizička filozofija moguća pod uvjetom da postoji fundamentalna intuicija na razini opažajne spoznaje koja nam daje izravan uvid u prirodu stvarnosti koja leži ispod fenomena, uvid koji filozofija nastoji izraziti pojmovnim oblikom. Zato filozofija uključuje međudjelovanje intuicije i pojmovnog zaključivanja. Pojmovi nam ne daju nove spoznaje; intuicija je temeljna, ali intuicija se mora dići na ponovnu razinu da bi postala filozofijom. Schopenhauer ne želi postulirati neku izvanrednu intuiciju, pa zato intuicija mora biti na razini perceptivnog spoznavanja. No percepcija je povezana s pojedinim objektima i tako s fenomenima, jer pojedinačnost pripada fenomenalnoj sferi. Zato on nastoji pokazati i da na razini percepcije može biti svijet intuicije o noumenima, svijest koja oblikuje osnovu za filozofsko posredovanje.

4. SVIJET KAO OČITOVANJE VOLJE ZA ŽIVOTOM

Kant je smatrao stvar po sebi nepoznatljivom. Schopenhauer nam barem kaže što je to. To je Volja. »Stvar-po-sebi [...] je za Kanta bila = X. Za mene to je Volja.« I to je jedna pojedinačna (individualna) volja, jer mnoštvo može postojati samo u prostorno-vremenskom svijetu, u sferi fenomena. Moguća je samo jedna metafenomenalna stvarnost ili stvar-po-sebi. Kako je Schopenhauer došao do uvjerenja da je stvar-po-sebi volja? Da bih - kaže Schopenhauer - pronašao ključ stvarnosti, moram gledati u samog sebe, jer u unutrašnjoj svijesti ili u unutra usmjerenoj percepciji leže jedina uska vrata prema istini. Po toj unutarnjoj svijesti sam uvjeren da tjelesno djelovanje, za koje kažemo da slijedi iz volje, nije nešto različito od htijenja nego jedno te isto, a to znači da je tjelesno djelovanje samo objektivirana voljna predodžba. I doista, čitavo tijelo nije ništa do objektiviranje volje. Svatko tko je ušao u sebe može to razumijeti, misli Schopenhauer, i kad je netko dobio tu osnovnu intuiciju posjeduje i ključ za stvarnost. Manifestaciju te jedne individualne Volje vidi Schopenhauer u impulsu kojim se magnet okreće prema sjevernom polu, u fenomenu atrakcije i repulzije, u gravitaciji, u životinjskom instinktu, u ljudskoj želji itd. Kamo god pogleda bilo u organskom ili anorganskom svijetu, vidi empiričku potvrdu svoje teze da fenomeni konstituiraju privid jedne metafizičke Volje. Schopenhauer to ne želi zvati nekom »silom« ili »energijom«, već upravo voljom, jer nam je ona najpoznatija.

Neposredno smo svjesni svoga htijenja. Zato je prikladnije opisati ono što je manje poznato terminima koji su nam poznatiji. Uz to što on tu metafizičku volju opisuje kao slijepi impuls, beskrajnu težnju, on je karakterizira kao volju za životom. Tako empirička realnost nužno

predstavlja i volju za životom. I nije teško naći primjere za to. Ptice grade gnijezda za mlade kojih još nema, insekti stavljaju svoja jajašca tamo gdje će larva naći hrane: čitava serija pojava životinjskih instikata pokazuje svudašnjost te Volje za životom. Gledamo li i čovjeka s njegovom industrijom i trgovinom, s njegovim otkrićima i tehnologijom, moramo priznati da sve to nastojanje ponajprije služi tome da se dođe do većeg stupnja sreće pojedinih individua u njihovoj kratkoj egzistenciji, a kroz njih i održanju čitave vrste.

Sve se to uklapa u ono što smo rekli o Schopenhauerovoj teoriji o biološkoj funkciji uma koji egzistira prvotno za zadovoljenje fizičkih potreba. Rekli smo, istina, da se um može izdići iz ropstva volji, ali njegova prvotna funkcija je u tome da služi volji za životom.

5. METAFIZIČKI PESIMIZAM

Ako je volja trajna težnja, slijepi impuls koji ne prestaje, ona ne može naći konačnog zadovoljenja i postići stanje mirovanja. I ta bitna crta metafizičke volje reflektira se u njezinoj samo-objektivizaciji, a u prvom redu u ljudskom životu. Čovjek traži zadovoljstvo, sreću, ali je ne može postići. Ono što zovemo srećom ili radošću samo je vremenit prestanak težnje. A težnja kao izraz potrebe je oblik boli. Sreća je stoga oslobođenje od želje, od boli, i ona je u stvari uvijek nešto negativno, a ne pozitivno. Ona se brzo preokrene u dosadu i nakon zadovoljstva se opet pojavi težnja.

Svaka pojedinačna stvar kao objektivizacija jedne volje za životom teži da istakne svoju vlastitu egzistenciju na račun drugih stvari. Tako u svijetu nastaju konflikti, a konflikt pokazuje narav volje kao varijaciju same sebe, kao mučene volje. Schopenhauer nalazi ilustracije konflikta već u anorganskom svijetu, a najviše dakako u organskom. Životinje jedne vrste postaju plijenom druge vrste; a kod čovjeka, glavni izvor za najozbiljnija zla koja čovjeka pogađaju je upravo sam čovjek: *homo homini lupus*. Rat i okrutnost samo su voda na njegov mlin.

Schopenhauerov je pesimizam metafizički u tom smislu što ga on prikazuje kao konsekvenciju prirode metafizičke volje. Što god bila stvar-po-sebi, fenomenalnu stvarnost moramo gledati u crnom svjetlu kako je zapravo i opažamo. Mi možemo i nešto učiniti da olakšamo tu patnju, ali ne možemo promijeniti osnovni karakter svijeta ili ljudskog života. Kad bi, na primjer, rat bio dokinut, kad bi sve težnje bile zadovoljene, onda bi nastalo stanje nepodnošljive dosade koja bi opet rodila konflikte. U svakom slučaju, prevaga patnje i zla u svijetu ima svoj zadnji korijen u prirodi stvari-po-sebi. Zato Schopenhauer kritizira Leibnizov optimizam.

6. SCHOPENHAUEROVA ESTETSKA KONTEMPLACIJA

Čovjekov duh ipak ima sposobnost da se tako razvije te nadvlada težnju za

zadovoljavanjem fizičkih potreba. Čovjek je sposoban da izbjegne jalov život želje i nastojanja, egoističkog samo-potvrđivanja i konflikta.

Schopenhauer pruža dva načina tog bijega iz robovanja volji, jedan je privremeni kao oaza u pustinji, a drugi je dugotrajniji. Prvi je put estetske kontemplacije, put umjetnosti; drugi je put asketizma, put spasenja.

U estetskoj kontemplaciji čovjek postaje nepristrani gledalac. To ne smijemo shvatiti kao nezainteresiranost ili nezanimljivost umjetnosti. Ako gledam neki lijep predmet koji u meni budi težnju i želju, onda nisam nepristrani gledalac i nemam estetske kontemplacije. No moguće je gledati neki lijep predmet jednostavno radi njegova estetskog značenja. U tom sam slučaju barem privremeno oslobođen od robovanja volji.

Teorija o tom, barem privremenom, bijegu iz ropstva volji kod Schopenhauera je povezana s metafizičkom teorijom »platonskih ideja«. On kaže da se volja neposredno objektivira u idejama koje stoje za pojedine prirodne predmete kao njihovi arhetipi koje oni kopiraju. Postoje dakle ideje prirodnih sila kao što je gravitacija, postoje ideje vrsta, ali ne postoje ideje rodova, jer dok postoje prirodne vrste, ne postoje prirodni rodovi. Ta ideja je vječni arhetip i zato ih Schopenhauer uspoređuje s Platonovim idejama.

Umjetnik je, prema tome, sposoban dohvatiti ideje i izraziti ih u umjetničkim djelima. A u estetskoj kontemplaciji gledalac sudjeluje u tom dohvaćanju ideja. Tako se on uzdiže iznad vremenitog i promjenjivog i promatra vječno i nepromjenjivo.

Schopenhauer ne govori mnogo o samoj prirodi umjetničkog genija ili o razlici između njega i običnog čovjeka. Katkad on govori o tom da umjetnik dohvaća ideje i izražava ih u umjetničkom djelu, a drugi put kaže da umjetnik samo dohvaća ideje, a njihovo izražavanje je stvar tehnike koja se može postići vježbom i vještinom.

Važno je zamijetiti da estetskom kontemplacijom čovjek nadilazi prvotno podlaganje spoznaje volji ili želji. On postaje »čisti subjekt spoznaje bez volje koji više ne slijedi relacije u skladu s principom dovoljnog razloga, već miruje i izgubljen je u kontemplaciji objekata koji su mu prezentirani, bez njihove međusobne veze jednog s drugim. Tako se čovjek barem privremeno oslobađa robovanja volji. Njegov se duh raduje u smirenju što nije više samo instrument za zadovoljavanje želja, već postiže čisto objektivno i nepristrano stajalište.

Schopenhauer postavlja i neku klasifikaciju umjetnosti prema nizu objektivizacije volje. Najniži stupanj ideje izražava arhitektura jer ona objektivira silu gravitacije, kohezije, čvrstoće. Ukoliko izražava napetost između gravitacije i čvrstoće, ona indirektno izražava konflikt volje. Hidraulične umjetnosti imaju posla s tekućom vodom, npr. fontane i umjetni vodopadi, a umjetnička hortikultura, ili šire, vrtlarstvo, izražava ideje višeg stupnja vegetativnog života. Slikarstvo i kiparstvo izražavaju najviše karatker i strasti. Pjesništvo je sposobno izraziti

ideje svih stupnjeva. Glavni objekt pjesništva je prikazivanje čovjeka ukoliko on izražava sebe u nizu akcija, i misli i emocija koje ih prate.

Najviša pjesnička vrsta za Schopenhauera je tragedija jer nam ona daje stvarno svjedočanstvo o ljudskom životu pretočenom u umjetnost i izraženom u dramatskom obliku.

No najviša od svih umjetnosti nije tragedija, nego glazba. Glazba, naime, ne izražava ideju ili ideje, neposrednu objektivizaciju volje. Ona izražava samu volju, unutarnju prirodu stvari-po-sebi. Slušajući glazbu čovjek prima izravnu objavu stvarnosti koja stoji ispod fenomena, premda ne u pojmovnom obliku. On promatra tu stvarnost objavljenu u umjetnosti na objektivni i nepristrani način, a da nije zahvaćen tiranskom vlašću volje. Kad bi bilo moguće u pojmovima izraziti sve ono što glazba izražava bez pojmova, imali bismo pravu filozofiju.

7. KREPOST I ODRICANJE: PUT SPASENJA

Estetska kontemplacija pruža nam privremeno ili prolazno oslobođenje od robovanja volji. No Schopenhauer nam daje i trajno izbavljenje preko odricanja volje za životom. Volja za životom samu sebe manifestira u egoizmu, samo-potvrđivanju, mržnji i konfliktu, što je izvor zla; zato se jedini mogući moral mora sastojati u odricanju takve volje za životom. »U srcu svakoga od nas doista prebiva divlja zvijer koja samo čeka zgodnu priliku za svoj bijes i gnjev da povrijedi druge i koja bi ih htjela uništiti ako je oni ne bi spriječili.« Ta divlja zvijer je izravan izraz volje za životom. Zato moralnost, ako je uopće moguća, mora uključivati poništenje te volje. A kako je čovjek objektivizacija te volje, to poništenje postaje samo-poništenje, asketizam i mrtvenje.

Schopenhauer u svojoj filozofiji kaže da svijet posjeduje moralno značenje. To zapravo znači: opstojnost, život je već u sebi zločin; to je istočni grijeh. On se može iskupiti samo patnjom i smrću. Schopenhauer govori tako kao da je volja ona koja je kriva i opet ona koja pravi pokoru. Budući da je ljudska patnja fenomenalna, ona ne može doseći stvar-po-sebi. Budući da opstojnost, ili život, nosi najveću krivnju, moralnost se mora sastojati u negaciji života, negaciji volje za životom.

Nije li onda najviši moral samoubojstvo? Ne, samoubojstvo bi značilo predaju pred voljom, a ne njenu negaciju. Samoubojstvo je za Schopenhauera zapravo pritajena težnja za životom, jer tu čovjek bježi od nekih zala.

Čovjek pojedinac je objektivizacija volje, a njegovo je djelovanje određeno, determinirano. Schopenhauer čini razliku između (1) inteligibilnog i (2) empiričkog karaktera. Metafizička se volja objektivizira u individualnoj volji, a ta individualna volja promatrana u sebi prije njegovog djelovanja i čina je inteligibilni ili noumenalni karakter. Individualna volja koja se manifestira po svojim sukcesivnim činima jest empirički karakter. Budući da

savjest ima za svoj predmet pojedinačne sukcesivne čine volje, čovjek dolazi do spoznaje svog karaktera samo postepeno i nesavršeno. On ne može predvidjeti čine svoje volje, nego samo biti svjestan već izvršenih čina. Zato se njemu samome čini da je slobodan i taj je osjećaj slobode sasvim prirodan. No empirički je čin u stvari samo razvijanje inteligibilnog ili noumenalnog karaktera.

Schopenhauer ipak misli da taj determinizam karaktera ne isključuje mogućnost promjene ponašanja kod čovjeka; no pri tome se mijenjaju samo moji izvanjski čini, dok motivi ostaju isti, jer moj inteligibilni karakter determinira kakvi će me motivi voditi u mom djelovanju.

Individualnost je fenomenalna, a noumenon je jedan. Mnoštvo individua opstoji samo za fenomenalni subjekt. Prvi stupanj nadvladavanja individualnosti za čovjeka sastoji se u tome da on druge stavi na istu razinu kao i sebe i da ih ne povređuje. Onda imamo pravednog čovjeka različitog od onog koji je još pod velom Maya, koji naglašava samog sebe isključujući druge. No može li čovjek probiti taj veo? Najviše time ako vidi da su svi individui zapravo jedno. Oni su naime svi fenomeni jedne nepodijeljene volje.

Time smo došli na etičku razinu simpatije. Naša dobrota ili krepost karakterizirana je nepristranom ljubavi prema drugima. Prava dobrota je ljubav, *agape* ili *caritas*, za razliku od *erosa* koji je sebičan. Ljubav je simpatija (Mitleid), a svaka druga ljubav je sebičnost.

No, možemo ići još dalje: u čovjeku i kroz njega volja može dostići tako čistu spoznaju same sebe da se ona sama od sebe okreće i želi se poništiti. Pri tome ljudska volja prestaje biti privlačena bilo čime i čovjek ide putem asketizma i svetosti. Schopenhauer tu osobito ističe svojevolutnu čistoću (celibat), siromaštvo i samoodricanje s prospektom potpune predanosti smrti kao oslobođenje od robovanja volji.

Schopenhauer sam vidi kako zahtjev da volja, manifestirana ili objektivirana u fenomenu, mora negirati samu sebe i odreći se onog što fenomen izriče, predstavlja protuslovlje. No unatoč tome, taj radikalni korak samo-poništenja može se učiniti, premda se to zbiva rijetko ili u iznimnim slučajevima. Volja sama po sebi je slobodna, jer nije podložna principu dovoljnog razloga. U slučaju potpunog samo-poništenja, ili samoodricanja ta se bitna slobode volje, stvari-po-sebi, manifestira u fenomenu. Drugim riječima, Schopenhauer dopušta iznimku od principa determinizma.

Slobodna metafizička volja dokidajući prirodu koja leži u osnovi fenomena, dok sam fenomen i dalje opstoji u vremenu, izvodi kontradikciju fenomena sa samim sobom. To znači: svetac ne ubija samog sebe, ali on se potpuno odriče stvarnosti koja leži u osnovi njega samoga kao fenomena i može se reći da ga dokida. To - ta stvarnost koja leži u njegovoj osnovi - je zapravo volja. Ovakav događaj je protuslovlje, ali to protuslovlje manifestira istinu da volja transcendiraju princip dovoljnog razloga.

Što je konačno svrha kreposti i svetosti? Što se zbiva kod smrti? Znači li ona potpuno gašenje svega ili ne? »Pred nama doista stoji samo ništa«, kaže Schopenhauer. Ako je svijet samo fenomenalan i jednako tako i individuum u njemu, onda je smrt kao povlačenje iz tog svijeta u stvari gašenje svijesti.

No Schopenhauer je govorio i o drugoj mogućnosti. On dopušta da stvar-po-sebi možda ima atribute koje mi ne poznamo. Ako je tako, onda oni mogu ostati i nakon što je volja poništila samu sebe. Jedva je moguće da bi to bilo stanje spoznaje, jer je odnos subjekt-objekt fenomenalan. To može sličiti nekomunikabilnom iskustvu o kojem govore mistici u svojim tamnim časovima.

Schopenhauer odbacuje jednako teizam kao i panteizam. Teizam je za njega djetinjast i nesposoban da zadovolji zreo duh. Panteizam je još apsurdniji, a ujedno je nespojivo s bilo kojim moralnim uvjerenjem. Identificirati svijet pun patnje, zla i okrutnosti s božanstvom ili ga interpretirati kao teofaniju znači izreći pravi besmisao. To vodi do opravdanja svega što se događa, a to je opravdavanje nespojivo sa zahtjevima moralnosti.

U svakom slučaju, filozofija ne može ništa znati o posljednjoj stvarnosti. Što se filozofije tiče, stvar-po-sebi je Volja. Negacija Volje za filozofa znači negaciju stvarnosti, svega što jest, barem svega onog što on može spoznati da jest. Prema tome filozofija mora biti zadovoljna sa zaključkom: nikakva Volja, nikakva ideja, nikakav svijet. Ako se Volja okrene prema sebi i samu sebe dokine, onda ne ostaje ništa.

8. SCHOPENHAUER I METAFIZIČKI IDEALIZAM

Bez obzira na to što Schopenhauer stalno napada Fichtea, Schellinga i Hegela, njegov sustav bez sumnje pripada u nekim važnim vidovima struji njemačkog idealizma.

Volja je supstitut za Fichtov Ego i Hegelov Logos ili Ideju, ali razlikovanje fenomena i noumenona, i teorija o subjektivnom i fenomenalnom karakteru prostora, vremena i kauzalnosti temelji se na Kantu. Zato je prikladno Schopenhauerov sustav označiti kao transcendentalni voluntaristički idealizam. To je idealizam u tom smislu što se kaže za svijet da je naša ideja ili predodžba. On je voluntaristički zato što je pojam Volje važniji od pojma uma ili mislii postavljen je kao ključ stvarnosti. On je transcendentalan u smislu što je jedna individualna Volja postavljena kao apsolutna Volja koja sebe manifestira u mnoštvu fenomena iskustva.

No Schopenhauer se također razlikuje od spomenutih njemačkih filozofa. Dok je za Hegela realno racionalno, a racionalno realno, za Schopenhauera je stvarnost iracionalna: svijet je manifestacija slijepog impulsa ili energije. Schopenhauerov sistem pokazuje

da ima elemenata 'iracionalizma' u njemačkom idealizmu, koje nalazimo već u Schellingovoj teoriji o iracionalnoj volji, kojom se kod Schopenhauera iskazuje osnovna istina.

Taj Schopenhauerov iracionalizam sigurno je malo zamućen njegovom teorijom umjetnosti koja pred nas stavlja mogućnost promjene strahota egzistencije u svijetli svijet estetske kontemplacije. No Schopenhauerov metafizički karakter filozofije, zajedno s jako istaknutim romantičkim elementima, ima obiteljskih sličnosti s velikim poslije-kantovskim sustavima.

Gledamo li na Schopenhauerovu filozofiju s kasnijeg filozofijskog stajališta, možemo u njemu vidjeti prijelazni stadij između idealističkog pokreta i kasnije filozofije života, kao most između racionalnog idealizma i filozofije života u Njemačkoj i Francuskoj. Istina, kod Schopenhauera treba život prije negirati nego potvrđivati, ali se njegova teorija o poništenju i negaciji dohvaća jedino naglašavanjem ideje o Volji za životom i interpretiranjem svijeta jedino u svjetlu te ideje. Schopenhauerov pesimizam se javlja u kasnijoj filozofiji života, no to ne mijenja na stvari da kod Schopenhauera termin 'Život' dobiva primarno biološko značenje, a um je interpretiran kao instrument života u tom biološkom smislu

9. SCHOPENHAUEROV UTJECAJ

Poslije Hegelove smrti i neuspjeha revolucije 1848. g. nastala je povoljnija klima za ponovno razmišljanje o Schopenhauerovu anti-racionalističkom i pesimističkom sistemu. Schopenhauer je postao poznat i stekao je neke pristalice. Julius Frauenstadt (1813-1879) donekle je modificirao njegovu filozofiju držeći da prostor, vrijeme i kauzalnost nisu samo subjektivne forme te da individualnost i mnoštvo nisu samo prividi. No on brani teoriju o volji kao posljednjoj stvarnosti. On je objavio Schopenhauerove spise, koji su pomogli da se u Njemačkoj raširio interes za orijentalnu misao i religiju. U tom smislu je pod njegovim utjecajem bio Paul Deussen (1845-1919). On je utemeljitelj Schopenhauer-Gesellschafta i Nietzscheov prijatelj.